

УДК 347.191:347.628.42

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ,
НАБУТИХ ЖІНКОЮ/ЧОЛОВІКОМ У
«ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ»**

Вінтоняк Наталія Дмитрівна,

кандидат юридичних наук, науковий
співробітник Лабораторії проблем
корпоративного права Науково-дослідного
інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
(м. Івано-Франківськ)

Зважаючи на сучасну тенденцію життя фактичні шлюбні відносини набувають все більшої популярності. Зростання кількості «фактичних шлюбів» викликана також тим, що Сімейний кодекс України у ст. 74 закріпив норму, згідно якої якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. Зважаючи на це ряд питань, в тому числі, що стосуються майнових відносин жінки та чоловіка, які перебувають у «фактичних шлюбних відносинах» потребують наукового аналізу.

Поширеною є практика, коли спільні кошти чи майно, придбане «фактичним подружжям» за спільні кошти передається для формування статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, в результаті чого один з них стає учасником такої юридичної особи та набуває корпоративних прав. Якщо у зареєстровану шлюбні діє презумпція спільної сумісної власності, то необхідною умовою вирішення питання правового режиму майна, набутого жінкою та чоловіком, які перебувають у «фактичних шлюбних відносинах» є встановлення судом факту проживання однією сім'єю.

У статті йде мова про те, що корпоративні права не можуть належати як подружжю, що перебуває у зареєстрованому шлюбі, так і жінці та чоловіку, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі, на праві спільної сумісної власності, оскільки корпоративні права є персоніфікованими та належать виключно учаснику юридичної особи корпоративного типу. Однак, якщо в судовому порядку буде встановлено факт проживання жінки та чоловіком однією сім'єю без реєстрації шлюбу та доведено, що майно, яке належить їм на праві спільної сумісної власності передане до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, то інший з «фактичного подружжя» набуває право вимоги виплати певних сум.

Ключові слова: корпоративні права, правовий режим майна, спільна сумісна власність, фактичні шлюбні відносини, факт проживання однією сім'єю.

Чинне законодавство «фактичні шлюбні відносини», «фактичний шлюб» «фактичне подружжя», визначає як «жінка та чоловік, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі». Майнові права подружжя, що перебуває у «фактичних шлюбних відносинах» регулюються СК України. Зокрема, у відповідності до ст. 74 СК України якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюється положення глави 8 СК України. Тобто, до майна, набутого під час проживання осіб однією сім'єю, застосовуються положення сімейного законодавства, які регулюють правові відносини щодо права спільної сумісної власності подружжя.

І. В. Жилінкова вважає, що фактичні шлюбні відносини за своєю суттю – це шлюбні відносини, які не мають державного визнання та реєстрації [1, с. 251]. В. І. Борисова зазначає, що законодавець майже зрівняв правовий статус майнових правовідносин «законного» та «фактичного» шлюбу, лише з однією відмінністю: у зареєстрованому шлюбі доказувати нічого не потрібно, а при застосуванні ст. 74 СК України необхідно довести, що чоловік та жінка проживають однією сім'єю і не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому зареєстрованому шлюбі [2, с. 27]. При цьому, як зазначає М. М. Дякович, хоча закон і не визнає підставою для виникнення в жінки і чоловіка, які проживають у фактичному шлюбі, прав та обов'язків подружжя, у майнових відносинах він їх фактично прирівнює, тобто стирає ту межу, яка завжди за правовими наслідками відрізняла фактичні шлюбні стосунки від сімейних подружніх [3, с. 41].

На думку О. І. Сафончик основною ідеєю, втіленою у сімейне законодавство при регулюванні майнових відносин чоловіка і жінки, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах, є підтримка і всебічний захист єдності і спільності майнових інтересів подружжя, узгодженості їхніх дій щодо володіння, користування і розпорядження цим майном [4, с. 22]. Принципами законного режиму майна «фактичного подружжя», є: 1) презумпція спільності майна «фактичного подружжя», 2) рівність прав «фактичного подружжя» стосовно їхнього спільного майна незалежно від розміру внеску в це майно; 3) рівність прав по володінню, користуванню і розпорядженню майном «фактичного подружжя»; 4) спільна відповідальність «фактичного подружжя» по зобов'язаннях майнового характеру [5, с. 10].

Згідно п. 20 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 від 21 грудня 2007 року при

застосуванні ст. 74 СК, що регулює поділ майна осіб, які проживають у фактичних шлюбних відносинах, судам необхідно враховувати, що правило зазначеної норми поширюється на випадки, коли чоловік та жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі і між ними склалися усталені відносини, що притаманні подружжю [6].

У справі № 712/14246/15-ц за позовом про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу та поділ майна подружжя Вищий спеціалізований суд України в Ухвалі від 19 липня 2017 року дійшов наступного висновку: *«визнання майна таким, що належить на праві спільної сумісної власності жінці та чоловікові, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, відбувається шляхом встановлення факту проживання однією сім'єю, ведення спільного побуту, виконання взаємних прав та обов'язків.*

Згідно із ч. 4 ст. 368 ЦК України майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором, укладеним у письмовій формі.

Враховуючи викладене, особам, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, на праві спільної сумісної власності належить майно, набуте ними за час спільного проживання або набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти.

Вирішуючи питання щодо правового режиму такого майна, суди зазвичай встановлюють факти створення (придбання) сторонами майна внаслідок спільної праці, ведення спільного господарства, побуту, виконання взаємних прав та обов'язків, з'ясовують час придбання, джерело набуття (кошти, за які таке майно було набуто), а також мету придбання майна, що дозволяє надати йому правовий статус спільної сумісної власності» [7].

Відповідно факт набуття майна жінкою та чоловіком, які не перебувають у шлюбі не є безумовною підставою для віднесення такого майна до спільної сумісної власності. Якщо розмір часток у такій власності не було визначено і «фактичне подружжя» при придбанні майна не виходили з рівності їх часток, для надання майну правового режиму спільної сумісної власності необхідно довести сукупність наступних фактів:

- доведення факту проживання однією сім'єю, ведення спільного побуту, виконання взаємних прав та обов'язків;
- не перебування у шлюбі між собою чи в будь-якому іншому шлюбі;
- факт створення майна внаслідок спільної праці, ведення спільного господарства, побуту тощо;
- час та джерело набуття майна (кошти, за які майно було набуто);
- мету придбання майна, що дозволяє надати правовий статус спільної сумісної власності;
- інше не встановлено письмовим договором.

Водночас за сукупності наведених фактів, цілком ймовірна ситуація, коли жінкою та чоловіком, які перебувають у фактичних

шлюбних відносинах передано майно для формування статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, в результаті чого один з них став учасником такої юридичної особи та набув корпоративних прав. В такому випадку постає питання на що може розраховувати інший з «фактичного подружжя»?

У справі № 161/19023/17 за позовом про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю та його поділ позивач просила суд визнати за нею право на отримання компенсації ½ частки внесків до статутного капіталу господарських товариств, а також ½ частки отриманих доходів від їх діяльності. Предметом касаційного оскарження є судові рішення судів попередніх інстанцій у частині вирішення спору щодо вимоги про компенсацію ½ частки внесків до статутного капіталу господарських товариств, а саме: ТОВ «Кріогаз», ТОВ «Трансгазіндастрі-Захід», ТОВ «Технобуд-Волинь».

Рішенням Луцького міськрайонного суду Волинської області від 20 березня 2019 року позовні вимоги задоволено частково.

Постановою Волинського апеляційного суду від 15 серпня 2019 року рішення суду першої інстанції у частині відмови у задоволенні позовних вимог про стягнення частки внеску до статутного капіталу ТОВ «Кріогаз» скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення, яким стягнуто як компенсацію 1/2 частки внеску до статутного капіталу цього товариства.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції в частині відмови компенсувати 1/2 частки внеску відповідача до статутного капіталу ТОВ «Кріогаз» та ухвалюючи рішення про задоволення у цій частині позовних вимог, апеляційний суд виходив з того, що факт відчуження відповідачем корпоративних прав під час розгляду справи у суді не позбавляє права позивача претендувати на компенсацію частки внеску відповідача до статутного капіталу такого товариства.

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у Постанові від 11 березня 2020 року зазначив наступне: *«суди встановили, що відповідач володіє часткою у статному фонді ТОВ «Трансгазіндастрі-Захід» (код ЄДРПОУ 35145652) у розмірі 46 000 грн, а також часткою у ТОВ «Технобуд-Волинь» (код ЄДРПОУ 33845619) у розмірі 50 000 грн (т. 2, а. с. 144-147, 157-160).*

Задовольняючи позов у частині визнання права на частину корпоративних прав ТОВ «Трансгазіндастрі-Захід», ТОВ «Технобуд-Волинь», суд першої інстанції, з чим погодився й апеляційний суд, виходив з того, що з відкритих та публічних даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, вбачається, що відповідач володіє часткою у статутному капіталі вказаних товариств, цей факт відповідачем не заперечувався. Хоча в реєстрі не вказана точна дата набуття відповідачем корпоративних прав у цих підприємствах, однак вони зареєстровані 07 листопада 2008 року та 08 листопада 2006 року відповідно. Доказів того, що частки у вказаних товариствах набуті

на підставі договору дарування, успадковані чи придбані за особисті кошти, відповідач суду не надав.

З таким висновком погоджується і Верховний Суд, оскільки, встановивши, що частка у статутному капіталі ТОВ «Трансгазіндастрі-Захід», ТОВ «Технобуд-Волинь» сформовані за рахунок коштів сторін, які проживали однією сім'єю, суди обґрунтовано визнали за позивачем право на компенсацію $\frac{1}{2}$ частки внесків до статутного капіталу вказаних товариств.

Щодо компенсації $\frac{1}{2}$ частки внесків до статутного капіталу відповідача у ТОВ «Кріогаз», то апеляційний суд обґрунтовано не погодився з висновком суду першої інстанції у цій частині про те, що оскільки на час ухвалення рішення суду корпоративні права у ТОВ «Кріогаз» вибули з володіння відповідача, то вони не можуть бути включені до складу спільної сумісної власності подружжя для його поділу, скасував у цій частині вимог рішення суду та ухвалив нове рішення про задоволення таких вимог, оскільки відчуження корпоративних прав під час розгляду справи судом не позбавляє права позивача претендувати на компенсацію $\frac{1}{2}$ частки внеску відповідача до статутного капіталу вказаного товариства. Апеляційний суд встановив, що відповідач володів внеском у статутному капіталі цього товариства у розмірі 2 500 000,00 грн.

Верховний Суд дійшов висновку, що судові рішення в частині вирішення спору щодо компенсації $\frac{1}{2}$ частки внесків до статутного капіталу вказаних товариств ухвалено з додержанням норм матеріального права, у зв'язку з чим відхиляє доводи касаційної скарги про зворотне» [8].

У справі № 127/8761/15-ц про встановлення факту проживання однією сім'єю жінки з чоловіком без реєстрації шлюбу та поділ спільного майна подружжя позивач просила суд встановити факт проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та поділити спільне майно, в тому числі стягнути з відповідача на її користь $\frac{1}{2}$ частину отриманого доходу від діяльності ПП «Технологія О». Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у Постанові від 23 січня 2019 року з цього приводу зазначив наступне: «судом першої інстанції правильно застосовано до спірних правовідносин правовий висновок Верховного Суду України, висловлений у постанові від 02 жовтня 2013 року у справі № 6-79цс13, відповідно до якого в разі передання подружжям свого спільного сумісного майна до статутного фонду приватного підприємства, заснованого одним із них, майно переходить у приватну власність цього підприємства, а в іншого з подружжя право власності на майно (тобто речове право) трансформується в право вимоги (зобов'язальне право), сутність якого полягає у праві вимоги виплати половини вартості внесеного майна в разі поділу майна подружжя (а не право власності на саме майно) або право вимоги половини отриманого доходу від діяльності підприємства, або половини майна, що залишилось після ліквідації підприємства.

Оскільки прибуток ПП «Технологія О», засновником якого є відповідач за 2013 рік склав 17 300 грн, а його частка – 13 840 грн (80 %), то позивач має право на 1/2 від вказаної суми» [9].

Аналіз чинного законодавства та судової практики свідчить, що для належного захисту прав «фактичного подружжя» є встановлення факту проживання однією сім'єю та правового режиму майна, що передане до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу одним із них.

Режим права спільної сумісної власності подружжя, що внесене до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу, можна охарактеризувати як «до» та «після». Право спільної сумісної власності подружжя на майно поширюється до моменту передання його як вкладу до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу та здійснення її державної реєстрації. А також право спільної сумісної власності поширюється на майно при поділі, що отримане в результаті реалізації одним з подружжя корпоративного права [10, с. 109-110].

Корпоративні права не можуть належати як подружжю, які перебувають у шлюбі, так і жінці та чоловіку, які перебувають у «фактичних шлюбних відносинах» на праві спільної сумісної власності, оскільки є персоніфікованими та належать виключно особі, яка є учасником юридичної особи корпоративного типу. Однак, якщо буде встановлено факт проживання жінки та чоловіка однією сім'єю та доведено, що під час перебування у фактичних шлюбних відносинах жінкою та чоловіком було передано як вклад до статутного капіталу майно, то в такому випадку жінка або чоловік має право вимоги.

Право вимоги як майнове право надає тому з «фактичного подружжя», який не є учасником юридичної особи корпоративного типу, але майно та/або кошти якого були передані як вклад до статутного капіталу, звернутися з вимогою до іншого з «подружжя», який є учасником юридичної особи корпоративного типу, щодо виплати певних сум, що належать йому згідно із законом та/або договором, зокрема: *поділ доходів, отриманих жінкою/чоловіком – учасником юридичної особи корпоративного типу та майна (коштів), отриманого від відчуження корпоративних прав; компенсацію вартості частини майна, яка була передана жінкою/чоловіком до статутного капіталу юридичної особи корпоративного типу; поділ майна, отриманого жінкою/чоловіком – учасником юридичної особи корпоративного типу у разі виходу чи ліквідації юридичної особи корпоративного типу.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
2. Борисова В. І. Новий Сімейний кодекс України і проблеми правового режиму майна подружжя – засновників (учасників) юридичної особи. *Проблеми законності*: Респ. міжвідом. наук. зб. / ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2003. Вип. 63. С. 27-36.

3. Дякович М. М., Сенік С. В.. Правове регулювання фактичних шлюбних відносин. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 2 (126). С. 37-43.

4. Сафончик О. І. До питання визначеності змісту правовідносин спільної власності чоловіка та жінки, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. *Актуальні проблеми захисту права власності: матер. кругл. столу (м. Одеса, 17 червня 2016 р.)* / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитоновна. Одеса : Фенікс, 2016. С. 20-23.

5. Овчатова-Редько А. О. Майнові правовідносини жінки та чоловіка, які перебувають у фактичному шлюбі, за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2009. 19 с.

6. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07> (дата звернення: 01.11.2020).

7. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України у справі № 712/14246/15-ц від 19 липня 2017 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67855985> (дата звернення: 01.11.2020).

8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у справі № 161/19023/17 від 11 березня 2020 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401551> (дата звернення: 01.11.2020).

9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у № 127/8761/15-ц від 23 січня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79516676> (дата звернення: 01.11.2020).

10. Вінтоняк Н. Д. Корпоративні права подружжя: сутність правового режиму. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. Збірник наукових статей*. Випуск 50. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019. С. 103-113.

**THE LEGAL REGIME OF CORPORATE RIGHTS ACQUIRED
BY A WOMAN/MAN IN A “DE FACTO RELATIONSHIP”**

Vintonyak N. D., Candidate of Legal Sciences, Researcher
of the Laboratory of Corporate Law of the Academician
F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law
and Entrepreneurship of NALS of Ukraine (Ivano-Frankivsk)

Keywords: corporate rights, property regime, marital property, de facto relationship, the fact of living together on a genuine domestic basis.

Taking into account the modern lifestyle trends, de facto relationships (common-law marriages) are becoming more popular. The growing number of the “de facto relationships” may be as well caused by the new provision contained in article 74 of the Family Code of Ukraine under which if a woman and a man live together on a genuine domestic basis without being legally married and neither of the couple is legally married the property acquired by them while living as a couple is regarded as marital property unless otherwise specified by a written agreement between them. Considering the aforementioned, the issues regarding property relations established between the common-law spouses require further research.

It is common for common-law spouses to invest the property and funds acquired while being in a “de facto relationship” in the authorized share capital of a corporation; therefore, one of the common-law spouses becomes a member of such legal entity and acquires corporate rights. Whereas in a registered marriage it is presumed that all property acquired in marriage are regarded as marital property, thus it is required that the court establish that common-law spouses had been living together on a genuine domestic basis in order to set up the property regime. The article discusses that corporate rights cannot be deemed marital property neither in the case with legally married spouses nor common-law spouses, since corporate rights are personalized and only a member of the corporation is entitled to exercise these rights. Nonetheless, if the court finds that the woman and the man had been living together on a genuine domestic basis without being legally married and the property acquired in the course of the de facto relationship was invested in the authorized capital of a corporation then the other common-law spouse acquires claim rights for a compensation of a certain amount.